

Славко Стаменић

НОВИНЕ КАО ТРАЈНА ДУХОВНА ВРЕДНОСТ

„Новине Читалишта београдског”
(1/3. јануар 1847 – 2/14 јануар 1849, репринт),
Библиотека града Београда, библиотека Баштина; Београд 2008.

Сви бројеви „Новина читалишта београдског”, које су излазиле средином XIX века, као и сви додаци објављени уз поједине бројеве новина, сада су поново пред читаоцима, као репринт издања сакупљена у једну брижљиво припремљену књигу, сведочећи мисију од изузетне важности за српску културу. На овај начин припремљено издање представља подухват вредан сваке похвале, подухват који служи на част и издавачу и духовној традицији чији репрезент ове новине јесу. Предвуковском ортографијом и живописним језиком између народног и славеносрпског, овај репринт подсећа на вредне домете дѐла „утуљене баштине” који је Вуковом реформом помало потиснут као чинилац духовног идентитета српског народа. Велики труд уредника овог издања Станише Нешића, као и многих сарадника, допринео је да се појаве новине које су битно обележиле културни живот Срба средине XIX века, тренутак бременит проблемима када су се чинили напори и за национално освешћење и за културно утемељење, напори да се народу у још неослобођеним крајевима под турским игом улије на-

да, а у крајевима где је борба за еманципацију и ослобођење почела (Мађарска) да снажан замах. Осим свих објављених бројева и свих додатака, ово издање је употпуњено „Правилима Србског читалишта” („Читалиште мора бити сваки данъ, лети одъ шестъ сати у ютру до десетъ у вече, а зими одъ осамъ у ютру до деветъ у вече по европскомъ часоказу, отворено, нуждномъ послугомъ снабдено, кадъ зима, угрејно и у вече осветлено”) што битно доприноси разумевању улоге читалишта у тадашњој Србији, као и песмом Константина Брзака посвећеном читалишту, можда и својеврсним зачетником „пезије културе”.

Пет година пошто је Београд постао престоница, 1846. године, основано је Београдско читалиште. Улогу читалишта у том времену најбоље карактеришу речи Максима Симоновића, професора Кнежевог лицеја и једног од оснивача читалишта, из „Слова при отворениу читалишта србског у Београду”: „Лепо истина бити космополитом, то, ваља, да и Србин буде; ал, као што други раде, тако и он тек да најволе оно, што је његово, то да онајбоље диже и помаже, јер се он само с оним, што је његово, може дичити и поносити. (...) чувајмо дакле, склањајмо и негујмо све, што је наше, да нам се нико од нашег стада не изгуби, да нам ни један здрав листак од нашег раста не отпадне.” Наредне, 1847. године, већ од 3. јануара, почеле су да излазе „Новине читалишта београдског”, као најзначајније периодично гласило с ове стране Саве и Дунава. У једном тренутку ове новине имају 1115 пренумераната, што их чини утицајнијим од „Новина Србских”, званичног гласила државе српске. Као један од многих доприноса оваквог издања, наводимо податак из броја 52. од 24. децембра 1847. године (Число 52, од 24. декемвриа 1847), податак који прецизно наводи сву српску периодику тог тренутка: „Одъ нове године намъ се број повремених списанія умножава са П р о с в е т н и м Н о в и н а м а... Садъ имамо: Новине Србске (Прав), съ Подунавкомъ, Н. Србске Народне Пештанске съ Народн. Листомъ, Новине читалишта Београдскогъ, Чича-Срећковъ Листъ, Просветне Новине, а къ овѣма Загребачке Хорватске съ Даницомъ и Зору Далматинску, коѣ на нашемъ ѣзѣку съ латински слови излазе, и кодъ насъ се такође читаю; имамо Летописъ Срб. Матице у Пешти, Гласникъ Дружтва С. Словесности у Београду, Голубицу, Магазинъ Далматински, и къ овѣма Коло и друга подобна дела одъ времена на време излазећа...”

И тад тешка времена српског народа чини се да су највернији одраз имала баш у „Новинама читалишта београдског”. Ове новине су веома помно пратиле сваки тренутак побуне Срба у Мађарској 1848. године, обавештавајући о свим значајним догађајима („Захтеваня Србскогъ народа у Мађарској”, Битка код Сен-томаша, улога војводе Шушљикца...), али и хроничарски бележећи тзв. мале догађаје уну-

тар великих историјских збитија. Новине су такође препуне описа многих невоља које су саставни део српске свакодневице у неослобођеним крајевима, као у Босни или на Косову.

Основна карактеристика „Новина читалишта београдског” је редовно излагање (петком), утемељена концепција: вести из света, Србије и неослобођених крајева, привредне теме, свакодневни живот уз полезно „Размишљање о напредку” и, можда оно пресудно, систематично праћење културног и просветног живота како престонице тако и „унутрашњости”, првенствено кроз праћење отварања и рада све већег броја читалишта, као и најава битних културних догађаја у престоници. Овај значајан напор, а данас незаобилазни документ, у праћењу сваковрсних културних догађаја Београда и Србије онога времена, данас на особен начин наставља и нова серија „Новина Београдског читалишта”, са уредником Станишом Нешићем, што говори о виталности ондашње замисли уредника новина (прво Павле Арс. Поповић, члан Српског ученог друштва и професор Универзитета, те Петар Радвановић, секретар Попечитељства просвештенија и, такође, члан Друштва српске словесности), али и Јована Стерије Поповића који је водио рубрике *Књижевности*, *Театар* и *Позоришне вести* („Ј не кажемъ, да пливалиште ни□ полезно; но опетъ м□слимъ, да □ позориште заведені□ благеродні□; и зато, кадъ о томе читаюћи□ светъ баръ у Подунавки не налази известія, предузео самъ уредно у Новинама Читалишта јављати...”). Поред најава свих значајнијих представа које се играју у Београду, поменимо да се у „Новинама” нуди и књига Његошева „Горски вијенац”, која се у књигопродавници Глигорија Возаревића продаје по 2 цванцика или 8 гроша чаршијских, те „Излишнаја љубов Ирине и Филандра”, превод Јоакима Вујића, или, пак, „Споменици народа српског” литографа (каменописца) Атанасија Јовановића. „Новине” су биле противник реформе Вука Караџића, иако наводе и оно афирмативно у пријему дела Вука С. Караџића. У „Додатку” новинама број 8 од 1848. године, под насловом „О преводу Новог зајета” аутор се прибојава снажног одјека Вуковог дела: „У редъ овихъ пчела иду и млади неки, и неискусни Срби, учени, и неучени, кои, не имаюћи по своіо□ младости или времена доста, или мудрости светске, на размишляње, у чемъ се састои право благо, и блаженство рода нашега, занели су се за новомъ некомъ реформомъ □зика, и писмена нашихъ. Они у томъ иду за Вукомъ, и Вукъ имъ □ вођа. Они трубе славу Вукову, а пропасть народну.”

Константин Брзак, један од оснивача „Новина”, песмом поздравља оснивање Читалишта, видећи то као заснивање дома богиње мудрости и као светионик друштвеног и културног живота:

„Слога света отвори намъ
Храмъ Минерве светчани□

Читалиште дарова намъ,
Союзъ браће любленіѣ.”

Међутим, „Новине Читалишта београдског” постојале су само око две године. Неумољивост тржишта, али и одсуство свести већег броја савременика да овај светионик духовности и „Храмъ Минерве” мора свакако постојати, учинили су да вапаји уредништва остану неуслишене („У више чисала овѣ новина одъ прошле 1848. год. позвали смо благосклону Господу читателе наше, да бѣ се изволили на исте за 1849. год. предуписати, и предплату положити или послати. Имали смо надежду, да ћемо збогъ премале цене нѣове ако не веће, то баремъ онолико число предуписника имати, колико их ѣ лане бѣло: Но на жалостъ одкрити морамо, да смо се у надежди преварили; а правогъ узрока томе незнамо. И ако насъ почитеѣмиѣ публикумъ до 25. януар. тек. год. не обрадуѣ, и у станъ насъ не положи, да са неговомъ предплатомъ само нужданъ трошакъ подмирити можемо, онда ће на велику срамоту ове новине престати, а народъ Србскіѣ, за тако малу цену, изгубитъ ће свога саобштителѣ.”). Стога је за сваку похвалу да наше време, кроз обновљену серију „Новина Београдског читалишта” које представљају обухватан и подробен „излог књига” и које, попут давног претходника, бележе и промишљају битне појаве у културном животу, као и овим објављивањем репринта давног „светионика”, актуелизује и одржава плодотворну нит добре и „полезне” замисли са средине XIX века, замисли да се духовни идентитет смислено унапређује ако се културном животу посвећују дужна пажња и значајан простор у живом току новинске периодике.